

Hřebečsko a Zábřežsko. Segmenty předindustriální krajiny

Specializovaná mapa s odborným obsahem

Hřebečsko a Zábřežsko Region. Segments of the pre-industrial landscape

Specialized map with scientific contents

Jaromír Kolečka, Eva Nováková
Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., Ostrava
Oddělení environmentální geografie, Brno
© 2020

Výstup etapy:

Č. 7: Finalizace výstupů projektu a jejich diseminace. Cíl: Průběžné doladování finální verze geodatabáze A, finalizace tištěného katalogu segmentů B, mapového souboru N_{map} a příprava putovní výstavy (1. 11. 2019-30. 4. 2020)

I. Cíl výsledku

Anotace

Mapa byla vytvořena v rámci řešení projektu „Inventarizace předindustriální krajiny Moravy a zajištění informovanosti veřejnosti o její existenci jako kulturním dědictví“ č. DG16P02B042 programu NAKI Ministerstva kultury České republiky. Znázorňuje teritoriální rozmístění zjištěných segmentů předindustriální krajiny v pracovním regionu Hřebečsko a Zábřežsko na historickém území Moravy. Segmenty třídí do tří velikostních typů a upozorňuje na další informace sebrané ke každé lokalitě.

Annotation

The map was completed in the course of work on the project "Inventory of pre-industrial landscape of Moravia and ensuring public awareness of its existence as a cultural heritage," No. DG16P02B042 supported by the Program of the Ministry of Culture of Czech Republic. The map presents the territorial distribution of pre-industrial landscape segments in the Hřebečsko a Zábřežsko Working Region in the historical territory of Moravia. These segments are classified into three size types. The map points to additional data collected to each site.

Popis mapy

Mapový list je tvořen mapovým polem, stručným genetickým popisem a dalšími kartografickými náležitostmi. Mapové pole zobrazuje pracovní region Hřebečsko a Zábřežsko, kde proběhlo terénní mapování a hodnocení jeho výsledků (v letech 2016 až 2020). Mapování segmentů předindustriální krajiny probíhalo po jednotlivých katastrálních územích regionu podle později certifikované metodiky v rámci předem vymezeném pracovním regionu předindustriální krajiny. Nad výškopisem terénu jsou zobrazeny polygony odpovídající skutečnému tvaru a velikosti a omezením daným hranicemi katastrálního území. Segmenty jsou rozděleny do 3 velikostních kategorií (areály předindustriální krajiny – s plochou do 50 ha, okrsky předindustriální krajiny - s plochou od 50 do 100 ha, celky předindustriální krajiny - s rozlohou nad 100 ha).

Podkladová data: ArcČR 500, referenční souřadnicový systém S-42.

Map description

The map sheet consists of a map field, a brief genetic description and other cartographic essentials. The map field shows the working region of Hřebečsko a Zábřežsko, where field mapping and evaluation of its results run in the years 2016 to 2020. The mapping of segments of the pre-industrial landscape took place in individual cadastral areas of this region according to a later certified methodology within the pre-defined working regions of the pre-industrial landscape. On the terrain elevation map, polygons corresponding to the actual shape and size and restrictions given by the boundaries of the cadastral area are displayed. The segments are divided into 3 size categories (pre-industrial landscape areas - with an area of up to 50 ha, pre-industrial landscape districts - with an area of 50 to 100 ha, pre-industrial landscape unions - with an area of over 100 ha).

Base layer data: ArcČR 500, reference coordinate system S-42.

II. Vlastní popis výsledku

Za předindustriální krajinu a segmenty předindustriální krajiny lze v současnosti tak považovat areály kulturní krajiny se zachovalou sekundární (druhotnou) strukturou, tedy s rozmístěním a zastoupením zástavby, orné půdy, trvalých kultur, lesa, cest a stezek, případně těžebních, vodních aj. ploch, která vznikla a vyvíjela se v době předcházející formování průmyslové společnosti v českých zemích. Předindustriální krajina Moravy je tak obecně datována do období před rokem 1850. Lze předpokládat, že taková krajina, resp. její drobnější segmenty nesou znaky poměrně nepřerušeno technického, socioekonomického a kulturního vývoje od pobělohorské doby s ohledem na místní přírodní poměry a dopady uvedených předindustriálních inovací. Takové areály se z různých důvodů ocitly na periferii navazujícího vývoje a staly se relikty druhotné krajinné struktury z předchozího období. Takovým areálům rozličných velikostí a obsahu se tedy následně, jinde velmi hluboké společensko-ekonomické změny vyhnuly, nebo se jich dotknuly jen částečně. K celoplošné evidenci zachovalých segmentů předindustriální krajiny na regionální úrovni se zatím přikročilo na historickém území Moravy v rámci výše uvedeného projektu.

Za konkrétní segment předindustriální krajiny lze v podmínkách ČR považovat ta území, která v současnosti vykazují: (1) podobnou diferenciaci pozemkové držby, jak tomu bylo před rokem 1850, (2) podobnou strukturu využití těchto pozemků, jak tomu bylo před rokem 1850, (3) podobný vzhled tohoto území, jak tomu bylo v daném období minulosti.

„Podobnost“ spočívá v tom, že v zásadě zůstala zachována velikost, tvar a poloha typických parcel pozemků. Ačkoliv se od místa k místu v rámci těchto parcel měnilo jejich konkrétní využití, docházelo k jejich spojování a rozdělování (v rámci „místní velikostní normy“), celková kompozice a mozaika využití dílčích ploch v tomto segmentu přetrvává neměnná. Některé strukturální změny jsou však pro označení jako „segment předindustriální krajiny“ s jistou opatrností přijatelné, pokud souvisejí pouze s poklesem intenzity využívání pozemků (např. zatravněním orné půdy, nikoliv však zalesněním, což mění vizuální stránku území).

Vyhledávání segmentů předindustriální krajiny proběhlo podle certifikované metodiky (Kolejka, et al., 2018). Vstupní etapou jejich inventarizace byla analýza veřejně dostupných současných barevných ortofotomap (na Mapy.cz) katastr po katastru v potřebném rozlišení. Na historickém území Moravy je přes 3000 katastrálních území. Každé z nich bylo zapotřebí na internetu „navštívit“ a posoudit, zda jeho území nese znaky přítomnosti zachovalé starobylé krajinné struktury v současném využití. Předběžně na internetu laboratorně vyhlédnuté lokality v současné krajině pak bylo nutno porovnat s územními podklady dokumentujícími situaci před nástupem hlavní vlny průmyslové revoluce. Z tohoto historického období jsou rovněž volně dostupné kartografické podklady reprezentované stabilním katastrem a jeho deriváty – indikačními skicami (na www.mza.cz), případně mapovými listy II. vojenského (Františkova) mapování z první poloviny 19. století. S těmito podklady bylo nutné porovnávat segmenty v současné krajině předběžně zjištěné z ortofotomap. Potvrzení existence jednotlivých segmentů předindustriální krajiny a jejich kvality poskytl terénní výzkum.

Během řešení projektu bylo na historickém území Moravy zjištěno celkem přes 1400 segmentů předindustriální krajiny. Jejich teritoriální rozmístění je silně nerovnoměrné jak podle charakteru reliéfu, tak kulturního prostředí regionu.

Vzhledem ke značnému rozsahu historického území Moravy, bylo její území v hranicích z roku 1930 (s opravami podle detailních změn průběhu hranic k. ú. k současnému stavu)

účelově pro potřeby výzkumu a evidence rozděleno do pracovních regionů, kterým byly přiděleny etnografické názvy (např. Slovácko, Valašsko, Haná, Lašsko, Horácko apod.), nebo regionální geografické názvy dané významnými sídly, nebo orografickými jednotkami, či řekami (např. Brněnsko, Letovicko, Jeseníky, Dražansko, Podyjí) všude tam, kde „etnografické“ pojmenování nepřicházelo z různých důvodů v úvahu (pohraničí, rozsáhlé mezery mezi zjevnými etnografickými regiony). Zatímco zařazování k. ú. v centrálních částech těchto regionů bylo vcelku bezproblémové, v kontaktních zónách pracovních regionů již bylo zařazení nejisté, neboť příslušnost mnoha k. ú. zvláště k etnoregionům nebyla často nikde v dostupných zdrojích deklarována. Je tak možné, že názory na zařazení periferních k. ú. do konkrétního pracovního regionu se mohou lišit.

Řešitelský tým se mohl jen zčásti opřít o zkušenosti jiných odborníků, ačkoliv odborný zájem o tento druh přírodně kulturního dědictví ve světě silně roste. V tak velkém rozsahu a s takovou podrobností však zatím proveden nebyl, byť zájem byl vyjádřen jak ze strany UNESCO, tak byl deklarován v Evropské úmluvě o krajině (Council of Europe, 2000). Zachovalé segmenty předindustriální krajiny nejsou v ČR, vyjma zmíněných vyhlášených a připravovaných krajinných památkových zón (Kučová, et al., 2015), v podstatě evidovány. Početnější areály menších rozměrů s charakteristickou prostorovou strukturou plužin, cest, zástavby, rybníků a lesních celků systematicky podchyceny nebyly. Existuje však řada případů, kdy takové areály upoutaly pozornost badatelů, ochrany přírody a decizní sféry, a byly zaevidovány např. do územně plánovací dokumentace (viz např. Lipský, Weber, Stroblová, et al., 2012). K izolovaným, avšak cenným studiím patří např. pojednání v regionu Krušnohoří (Karel, Kratochvílová, eds., 2013) péčí Národního památkového ústavu; „historickou strukturou krajiny“ se zabývají odborníci na UJEP v Ústí nad Labem (Brůna, Buchta a Uhlířová, 2010) či „hmotnou paměťovou strukturou krajiny“ na ČZU v Praze. Prehistorické krajinné struktury, a to zejména na lokální úrovni, resp. objekty se rovněž těší pozornosti špičkových odborníků (Gojda, 2000). Středověké "krajinné struktury" jsou rovněž dlouhodobě pečlivě zkoumány na řadě lokalit a některé výsledky byly nedávno zařazeny v rozsáhlém díle "Akademický atlas českých dějin" (Semotanová, Cajthaml, et al., 2014).

Rovněž UNESCO považuje segmenty dávné (staré) krajiny za cenné kulturní dědictví (např. Bandarin, ed., 2009). K systematické evidenci tohoto typu kulturního dědictví zatím přistoupilo jen málo států nebo regionů. Příkladem úspěšné inventarizace předindustriálních segmentů krajiny všech velikostí je region Vlámského společenství v Belgii, kde proběhl vzorový soupis a klasifikace zjištěných areálů, ale také zakomponování poznatků do regionální legislativy a územně plánovací praxe (van Eetwede, Antrop, 2005). Postup belgické inventarizace se opíral o srovnávání kvalitních starých map z konce 18. století a soudobých leteckých snímků s následnou verifikací vytipovaných ploch v terénu, navazujícím hodnocením a doporučením. Na části svého území provedlo podobnou inventarizaci Valonské společenství Belgie. Pozornost evidenci starých krajinných reziduí byla věnována v regionech Bretaň ve Francii (evidence typu "bocage"), Alenteju v Portugalsku (leso-zemědělský komplex), Velké Británii (Bunce, et al., 1996) a Nizozemí (Mücher, et al., 2003) v rámci typologie evropské krajiny.

Poměrně daleko je evidence "historických krajinných struktur" na Slovensku (Slámová, Jančura, 2012), byť zatím na regionální úrovni. V monografii "Reprezentatívne typy krajiny Slovenska" (Bezák, et al., 2010) byla publikována přehledná národní mapa představující v měřítku 1:500 000 čtyři hlavní typy krajiny s uvedenými strukturami (vinohradnická krajina, typ krajiny s formami rozptýleného osídlení, typ lučně-pastvinářské krajiny, typ báňské krajiny). Rovněž v Atlase reprezentatívnych geoeosystémov Slovenska (Miklós, Izakovičová,

eds., 2006) je zařazena mapa „typ krajiny s historickými krajinnými štruktúrami“. K celonárodní plošné inventarizaci na lokální úrovni slovenská komunita již přistoupila (viz Hreško, Petluš, eds., 2015).

Na území České republiky byly v minulosti vymezeny a jsou spravovány historické krajinné zóny (Kučová, et al., 2015). Zpravidla zahrnují poměrně rozsáhlé území, kde v minulosti proběhly buď promyšleně úpravy krajiny, anebo se odehrály významné události. K jejich hodnocení jsou rovněž k dispozici sofistikované postupy (Sedláček, Salašová, Trpáková, 2016; Salašová, Sedláček, Trpáková, Martinková-Kuchyňková, 2016). Počet krajinných památkových zón, přes pozvolný růst, nepřesahuje číslo 25. Ačkoliv při jejich vymezování byla zřejmě použita dohodnutá účelová kritéria, jen některé z nich, a to obvykle jen lokálně splňují podmínky pro zařazení mezi segmenty předindustriální krajiny.

Hřebecko a Zábřežsko je hraniční pracovní i etnografický region ležící na česko-moravském pomezí na severozápadní Moravě. Má plochu 796,94 km². Obrys území je velmi nepravidelný. Od severu k jihu má území délku 43,91 km a maximální šířku od západu k východu 36,70 km v prostoru okolí měst Svitavy a Moravská Třebová. Nejbližší okraj regionu se nachází cca 52,6 km severně od města Brna a 35 km severozápadně od města Olomouce. Na západě region přiléhá k historické česko-moravské hranici. Na severu sousedí s regionem Jeseníky, na východě s regionem Haná, na jihovýchodě s regiony Drahansko a Malá Haná, na jihu s regionem Letovicko. Region tvoří 117 katastrálních území.

Pracovní region segmentů předindustriální krajiny sestává ze dvou částí. Jihozápadní polovina území ve sníženinách Svitavské pánve a Moravskotřebovské kotliny vzájemně oddělených kuestou Hřebečovského hřbetu je tvořena etnografickým regionem Hřebecko. Kdysi to byl jeden ze specifických etnografických regionů německojazyčné menšiny na periferii Moravy. Zábřežsko reprezentuje hornatá oblast Zábřežské vrchoviny na severu a východě a okraje Orlických hor a Kladské kotliny v okolí města Štítý. Na Zábřežsku převažovala česká národnost. Při východním okraji pracovní region sestupuje do podhůří k pomezí s regionem Haná zde zastoupeném Mohelnickou brázdou. Do pracovního celku obě jednotky spojuje válečná a poválečná historie spojená se zábořem obou území do Třetí říše a následný odsun německé menšiny do Německa. Region sestává ze 117 katastrálních území, a nachází se zde 5 měst. Orografická struktura území v podobě paralelních (převážně severojižních) hřbetů (kuest a hrástí) a sníženin dělí geograficky region na čtyři nestejně části: a) Svitavsko na západě, b) Moravskotřebovsko ve středu, c) Štítecko na severu a d) Zábřežsko na východě.

Nejteplejší území s úrodnými hnědozeměmi na spraších představuje severní okraj Boskovické brázdy u Městečka Trnávky (kolem 300 m n. m.), navazující údolí Třebůvky k východu (min. 264 m n. m.) a Moravskotřebovská kotlina, jejíž dno je v nadmořských výškách většinou do 400 m s průměrnými ročními teplotami vzduchu cca 8 °C. Přibližně o 100 m výše položená Svitavská pánev vykazuje průměrné roční teploty cca o 1 stupeň nižší. Hřebeny kuest budované opukami po obou stranách Svitavské pánve a v okolí Moravské Třebové kulminují ve výškách až kolem 600 m n. m. Zde jsou průměrné roční teploty vzduchu o další stupeň nižší, avšak roční úhrny srážek vzrostly oproti sníženinám o 100 mm na cca 700 mm. Vysoké partie regionu tvořené na východě a severu krystalinickou Zábřežskou vrchovinou s rozsáhlými vrcholovými plošinami v nadmořských výškách kolem 600 m (extrémně nad 700 m) a hlubokými říčními údolími vykazují podobně jako hřebeny kuest roční teploty do 6 °C a podobné úhrny srážek, čemuž odpovídají chudší kambizemě. Do okolí Štítů od severu zasahuje kontrastní reliéf plochého dna Kladské kotliny ve výškách kolem 450-500 m n. m. v sousedství výběžků Orlických hor zde dosahujících výšek přes 900 m.

Relativně teplá kotlina (s ročními teplotami vzduchu kolem 6-7 °C) dostává již značné množství srážek (cca 1000 mm/rok), což vede k podmáčení dna a vývoji hojných těžkých glejů a pseudoglejů na křídových sedimentech. Svahy výběžků Orlických hor kryjí chudé kambizemě na kyselých metamorfitech, vzhůru přecházející do kryptopodzolů až podzolů. Pouze údolní nivy řek Svitavy na západě území, Moravské Sázavy na severu a Třebůvky na jihu a jejích větších přítoků pokrývají rozsáhlé areály fluvizemí. Zajímavostí je skutečnost, že hranice regionu se od západního okolí Svitav až po místní vrcholy Orlických hor do značné míry kryjí s hlavním evropským rozvodím mezi úmořím Atlantského oceánu a Středozemního moře.

Využití krajiny citlivě reflektuje terénní, klimatické a půdní vlastnosti regionu. Velké parcely orné půdy jsou charakteristické nejen pro úrodnější půdy uvedených sníženin, ale rovněž pro méně členitý reliéf vysokých rozvodních plošin. Na plošinách jsou rovněž hojné areály luk a pastvin, zejména v místech přechodu do zvlněného terénu mísovitých závěrů údolních den. Ostatní louky jsou vázány na mírně sklonité okrajové svahy elevací, zářezy toků ve sníženinách a hojně na vlhké fluvizemě a gleje údolních niv. V prostorovém rozmístění lesů se málo uplatňuje nadmořská výška. Patrně rozhodující vliv má sklonitost svahů a s ní související obtížnost jiného využití. Lze dobře pozorovat, že extrémně sklonitá čela kuest, strmé svahy říčních údolí a stržovité závěry některých údolí hostí listnaté či smíšené lesy, zatímco dostupnější sklonité svahy jsou vyhrazeny jehličnatým monokulturám. Lidská sídla jsou většinou kolonizačního typu. Zatímco město Svitavy je vývojového typu s vřetenovitým náměstím vzniklým podél obchodní cesty, Moravská Třebová, Štíty a Zábřeh jsou založená města s pravidelnými pravoúhelnými náměstími. Venkovské obce jsou rovněž většinou kolonizačního původu silničního nebo potočního typu. Jejich intravilány jsou tvořeny izolovanými objekty, často obestavěnými dvory a okolními drobnými zemědělskými plochami. Parcelace polností byla lánového typu s dlouhými pozemky vedenými zpravidla kolmo na osu obce od potoka vzhůru do svahu, často přímo po spádnicí až k hranici katastru obce či panskému lesu. Směs zpravidla nevelkých pozemků s rozmanitým využitím (ovocné sady, zahrady, louky, políčka) a hojnou přítomností lesních dřevin (uvedenou zde jako drobná držba) doprovází nejen bezprostřední zázemí stavebních objektů, ale zasahuje podél toků do větší vzdálenosti od intravilánů sídel.

V regionu Hřebečsko a Zábřežsko se vzhledem k jeho rozloze zachovalo poměrně málo segmentů předindustriální krajiny (pouze 17, což je 2,13 segmentu na 100 km²). Celkově zaujímají pouze plochu 14,84 km², neboli 1,86 % rozlohy regionu. Příčinu lze do jisté míry hledat v jeho poválečné historii. Region prodělal zábor do nacistické Třetí říše a následující odsun německy mluvícího obyvatelstva, které na Hřebečsku tvořilo rozhodující většinu předválečné populace. Další příčinou mohou být poměrně náročné přírodní podmínky (klimatické, terénní, půdní,...), které nepodporují v řadě případů intenzivní zemědělské, ale spíše lesnické využití krajiny. Svoji roli nepochybně sehrály i politické zájmy v 50. letech 20. století v souvislosti s kolektivizací zemědělství. V bývalém pohraničí, kam zabrané území tzv. Sudet patřilo, v poválečném období hospodařily početné státní statky, které automaticky zcelovaly pozemky na území své působnosti. S ohledem na skutečnost, že pohraničí nebylo plně po odsunu dosídleno nově příchozími, byla řada pozemků především v členitém terénu opuštěna a postupně zarostla spontánně nebo organizovaně lesem. Naopak v zemědělsky příhodných podmínkách, kde se zformovala zemědělská družstva, byla drtivá většina původně drobných ploch – protáhlých lánů – spojena do rozlehlých polností. Pozdější společenský tlak na mechanizované, velkoplošné a později průmyslově zemědělské využití ploch k rostlinné výrobě a velkochovu skotu vedl k další unifikaci krajiny, kterému nemohli

odolat drobní vlastníci či uživatelé parcel. S jistou nadsázkou řečeno: hlad po kolektivním využití ploch zde šel až do krajnosti díky relativně omezené nabídce ploch vhodných pro velkoplošné využití. Restituce pozemkového vlastnictví po roce 1989 sice změnily vlastnické poměry, ale daleko méně využití pozemků. To si nadále podrželo (až na vzácné výjimky) charakter relativně nejefektivnějšího velkoplošného využití, ať již jde o ornou půdu či pastviny a louky. Ze 17 zachovalých segmentů předindustriální krajiny v regionu si pouze jeden (u Hradce nad Svitavou) v rovinatém terénu udržel alespoň částečně vzhled podobný stavu v první polovině 19. století a nejde o zbylé extrémně omezené plochy záhumenků. Ostatní evidované segmenty předindustriální krajiny v tomto regionu se nacházejí v členitějším terénu buď údolních zářezů a stupňů ve sníženinách, anebo ve sklonitějším reliéfu elevací kuest a pohoří. Zatímco v zemědělsky příhodnějších polohách sníženin zachovalé segmenty předindustriální krajiny vykazují vedle vysoké podobnosti parcelace půdy se stavem ve 30. letech 19. století (kdy byly spolehlivé dokumenty stabilního katastru konstruovány) a také vyšší pestrost forem využití (zastoupení orné půdy radikálně pokleslo, nebylo však anulováno), ve vyšších a členitějších polohách se parcelace pozemků zachovala zpravidla lépe než ve sníženinách (v evidovaných segmentech), ovšem orná půda byla až na zcela nepatrné výjimky zatravněna. Navíc kdysi travnaté meze či stupně mezi pozemky orné půdy zarostly stromy a keři. Pásky dřevin tak tvoří typické výrazné hranice mezi travnatými plochami zpravidla věrně kopírujícími protáhlé parcely středověkých orných lánů.

Zjištěné segmenty předindustriální krajiny pracovního regionu jsou pojmenovány podle katastrálního území jejich polohy. Podle četnosti výskytu takových segmentů na území katastru je k jejich názvu přidána číslice.

Cotkytle_01, Heroltice_01, Dlouhá Loučka_01, Hoštejn_01, Hradec nad Svitavou_01, Kunčina_Radišov_01, Mezihoří_01, Pivonín_01, Pohledy_01, Radiměř_01, Rozstání u Moravské Třebové_01, Slavoňov_01, Strážná_01, Svěbohov_01, Útěchov u Moravské Třebové_01, Václavov_01, Vranová Lhota_01

III. Návrh na využití výsledků

Spektrum potenciálních uživatelů je poměrně široké: orgány památkové péče ochrany přírody a krajiny, plánovací instituce, státní správa a samospráva, vlastníci pozemků, individuální zájemci a návštěvníci z řad laické veřejnosti, školy a další vzdělávací instituce, místní zájmové organizace, orgány krizového řízení aj.

Konkrétní využití může být následující:

A) Orgány památkové péče, ochrany přírody a krajiny

Zjištěné segmenty předindustriální krajiny Hřebečska a Zábřežska představují specifický typ přírodně kulturního a historického dědictví. Mapa s rozmístěním velikostních typů krajinných segmentů se zachovalou strukturou a vzhledem využití ploch je v současné krajině vzácná a představuje relativní anachronismus při porovnání s plochami využívanými moderními technologiemi a postupy (s výjimkou ploch bývalých velkostatků s velkoplošným využitím pozemků). Měřítka mapy a mapové pole zaujímající území pracovního regionu Hřebečsko a Zábřežsko nabízí celkový přehled, kde se historicky pozoruhodné plochy krajiny nacházejí. Vzhledem k tomu, že jejich rozmístění je výrazně nerovnoměrné, nutno se rozhodnout, kterým segmentům věnovat bližší pozornost, aby se v regionu Hřebečsko a Zábřežsko se takové území dále uchovalo. Koncentrace, resp. rozptyl zjištěných segmentů ukazuje na příslušnou „regionální vzácnost“ takových území.

B) Plánovací instituce

Vzhledem k jisté potřebě zachování zachovalých segmentů předindustriální krajiny do budoucnosti (jejich úbytek byl pozorován i během řešení projektu), znalost rámcové polohy segmentu (zde na úrovni pracovního regionu Hřebečsko a Zábřežsko) umožní plánovačům zvýšit svoji pozornost při rozhodování o území v dotčeném prostoru tak, aby se pokud možno vyhnuli cenným plochám. Naopak pro některá rozhodování může být přítomnost segmentů atraktivním aspektem jejich rozhodování. Některé objekty (velmi rozmanitého charakteru: pro bydlení, cestovní ruch, etnografické akce a prostory pro ně,...) je vhodné do sousedství segmentů umísťovat.

C) Státní správa a samospráva

Již během řešení projektu se opakovaně prokázalo, že místní autority velmi přivítaly znalost o tom, že v jejich správním území se nachází zajímavá plocha. Ta podle nich zvyšuje atraktivitu obce a její návštěvnický potenciál se všemi dalšími ekonomickými dopady. Znalost těchto ploch je pak vstupem do rozhodování v obci, zejména při koncipování územně plánovací dokumentace.

D) Vlastníci pozemků

Zpravidla nevědí, že jejich pozemek je něčím výjimečný. Znalost o tom může výrazně ovlivnit jak hospodaření na něm, tak eventuálně i jejich rozhodování blízké či vzdálené budoucnosti (prodej, změna kultury, zastavění apod.). Skupiny vlastníků sousedících pozemků v takovém segmentu, pokud získá jistý status, mohou případně žádat o dotaci k jejich udržování.

E) Laická veřejnost

Segmenty starobylé krajiny se zpravidla vyznačují daleko vyšší biodiverzitou, hospodářskou diverzitou a funkční diverzitou ve srovnání s jejich monotónním okolím. Řada segmentů se může uplatnit jako lokální scénická krajina a jako taková je nepochybně magnetem cestovního ruchu. Podobně jako objekty staré architektury či technické dovednosti se starobylé krajiny nepochybně stanou předmětem cestovatelského zájmu. Zpřístupněná geodatabáze projektu na internetu nad Google Maps nepochybně inicializuje zájem veřejnosti o tento zatím málo známý příklad přírodně kulturního a historického dědictví.

F) Školy

Podobně jako u jiných objektů a ploch historického dědictví a ochrany přírody mohou sloužit k demonstraci jevů, které v ostatní krajině již scházejí, ať již půjde o výuku zeměpisu, dějepisu, biologie a zčásti i dalších předmětů. Jako takové se segmenty dávné krajiny mohou stát cíle školních exkurzí a vytyčování naučných stezek.

G) Místní zájmové organizace

Zájmové organizace zahrádkářů, myslivců a dalších oblastí již tradičně v regionu Hřebečsko a Zábřežsko fungují. Většinou však představa o hodnotě popisovaného krajinného dědictví nepřesahuje rámec jejich činnosti. Jestliže bude u vhodného území deklarováno označení území za segment předindustriální krajiny, jistě to bude přidaná hodnota k dané lokalitě, což tyto organizace ocení a pravděpodobně je to motivuje k adekvátnímu zvýšení péče.

H) Krizové řízení

Krizové řízení slouží k ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot před zkázou či poškozením. Některé zásahy v terénu se neobejdou bez násilného vniknutí do prostor, kde je zapotřebí řešit nenadálou negativní situaci. Znalost polohy a vymezení segmentu předindustriální krajiny pro krizové řízení znamená, že jde o území významné hodnoty a

během zásahu je zapotřebí se orientovat buď na jeho ochranu, anebo se mu vyhnout při plnění záchranné akce.

I) Veřejná media a film

Na území republiky se stále častěji pořizují obrazové záznamy v územích, která poskytují kulisu pro scénáře historických událostí. Velmi často se stává, že historické scény jsou lokalizovány do prostředí, které k dávné události vizuálně nepatří. Předkládaná mapa může filmaře navést na lokality v různém přírodním prostředí, které zvýšenou měrou indukují dávný vzhled krajiny. Ty pak lze využít k natáčení historických scén.

J) Výtvarné umění

Rozhodující většina zjištěných segmentů předindustriální krajiny se oproti svému okolí vyznačuje daleko vyšší pestrostí využití a rozmanitostí vzhledu. Není pochyb o tom, že lokality segmentů předindustriální krajiny se mohou stát předmětem zájmu malířství a fotografie.

IV. Seznam použité související literatury

BANDARIN, F., ed. 2009. World Heritage Cultural Landscapes. A Handbook for Conservation and Management. World Heritage Papers 26, Paris: UNESCO, 420 s.

BEZÁK, P. et al. 2010. Reprezentatívne typy krajiny Slovenska. 1. vyd., Bratislava: Ústav krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied, 179 s.

BRŮNA, V., BUCHTA, I., UHLÍŘOVÁ, L. 2002. Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny na mapách vojenských mapování. Acta Universitatis Purkynianae, Studia Geoinformatica II., Ústí nad Labem, 46 s.

BUNCE, R. G. H., BARR, C. J., CLARKE, R. T., HOWARD, D. C., LANE, A. M. J. 1996. ITE Merlewood Land Classification of Great Britain. Journal of Biogeography, roč. 23, č. 5, s. 625-634.

Council of Europe 2000. The European Landscape Convention. Florence 20. X. 2000. ETS, No. 176. Strasbourg. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/122.htm>.

GOJDA, M. 2000. Archeologie krajiny. Academia, Praha. 238 s.

HREŠKO, J., PETLUŠ, P., eds. 2015. Atlas archetypov krajiny Slovenska. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 113 s.

KAREL T., KRATOCHVÍLOVÁ, A., eds. 2013. Proměny montánní krajiny. Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří. Locket: NPÚ, ÚOP v Lokti, 232 s.

KOLEJKA, et al. 2018. Postup identifikace segmentů předindustriální krajiny v České republice. Certifikovaná metodika. Brno: Ústav geoniky AV ČR, Ostrava, oddělení environmentální geografie, 40 s.

KUČOVÁ, V., et al. 2015. Krajinne památkové zóny České republiky. 1. vyd., Praha: Národní památkový ústav, 511 s., ISBN 978-80-7480-045-0.

LIPSKÝ, Z., WEBER, M., STROBLOVÁ, L., et al. 2013. Současnost a vize krajiny Novodvorská a Žehušicka. Praha: Karolinum, 408 s.

MIKLÓS, L., IZAKOVIČOVÁ, Z., et al. 2006. Atlas reprezentatívnych geoekosystémov Slovenska. Bratislava: ÚKE SAV, Ministerstvo životného prostredia SR/Ministerstvo školstva SR, 125 s.

MÜCHER, C. A., et al. 2003. Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe. Alterra rapport 832, Wageningen: Alterra, 120 s.

SALAŠOVÁ, A., SEDLÁČEK, J., TRPÁKOVÁ, L., MARTINKOVÁ-KUCHYŇKOVÁ, H. 2016. Metodika monitoringu stavu krajinné památkové zóny. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 88 s., ISBN 978-80-7509-359-2.

SEDLÁČEK, J., SALAŠOVÁ, A., TRPÁKOVÁ, L. 2016. Metodika hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 72 s., ISBN 978-80-7509-360-8.

SEMOTAMOVÁ, E., CAJTHAML, J., et al. 2014. Akademický atlas českých dějin. Praha: Academia, 590 s.

SLÁMOVÁ, M., JANČURA, P. 2012. Typológia historických krajinných štruktúr. In: Konferencia: Krajina-človek-kultúra, 15. máj 2012, Zvolen: TU vo Zvolene, 60 s.

van EETWELDE, V., ANTROP, M. 2005. The significance of landscape relic zones in relation to soil conditions, settlement pattern and territories in Flanders. Landscape and Urban Planning, roč. 70, č. 2, s. 127-141.

V. Seznam publikací, které předcházely výsledku specializovaná mapa s odborným obsahem a byly publikovány

KOLEJKA, J., KIRCHNER, K., KREJČÍ, T., Eva NOVÁKOVÁ, E., ONDRÁČEK, S., ZAPLETALOVÁ, J. 2020. Předindustriální krajina Moravy. Málo známé přírodní a kulturní dědictví kolem nás. Katalog regionálních výstav. Brno: Ústav geoniky AV ČR Ostrava v Nakladatelství Soliton, 178 s. ISBN 978-80-87621-14-1.

KOLEJKA, J., KREJČÍ, T., Eva NOVÁKOVÁ, E. 2020. The Pre-industrial landscape in Moravia. The case study of inventory and analysis of the ancient land use structures in the Czech Republic. Land Use Policy, Elsevier, roč. 97, č. 9, s. 1-10. ISSN 0264-8377. doi:10.1016/j.landusepol.2020.104712.

KOLEJKA, J., NOVÁKOVÁ, E., KIRCHNER, K. 2020. Residual ancient landscape segments in Carpathians of Moravian-Slovak borderland. In: Jitka Fialová. Public recreation and landscape protection – with sense hand in hand? 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, s. 408-415, 8 s. ISBN 978-80-7509-715-6.

KOLEJKA J., NOVÁKOVÁ E. 2019. The spatial analysis of the pre-industrial landscapes in Moravia (Czech Republic). In: Geographia Napocensis Conference 100, Cluj: Babes Bolyai University, s. 56-57.

KOLEJKA J., NOVÁKOVÁ E. 2019. Předindustriální krajina Moravy jako přírodní a kulturní dědictví. In: 27. Středoevropská geografická konference, Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, s. 17.

KOLEJKA, J., et al. 2018. Postup identifikace segmentů předindustriální krajiny v České republice. Certifikovaná metodika. Brno: Ústav geoniky AV ČR, Ostrava, oddělení environmentální geografie, 40 s.

KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K. 2019. The Pre-Industrial landscape of Moravia - its identification, mapping and assessment. In: 18th International Symposium on Problems of Landscape Ecological Research, Landscape Diversity and Biodiversity. Smolenice, Bratislava: Congress Centre Smolenice SAS, s. 79.

KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K., NOVÁKOVÁ, E. 2019. The spatial analysis of conservative land use areas in Moravia. In: 18th International Symposium on Problems of Landscape Ecological Research, Landscape Diversity and Biodiversity. Smolenice, Bratislava: Congress Centre Smolenice SAS, s. 67.

- KOLEJKA, J. 2018. Inventarizace a hodnocení reziduí předindustriální krajiny na Moravě. In: Dubcová, A. Geografické informácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 96-112, ISSN 1337-9453. doi:10.17846/GI.2018.22.2.
- KOLEJKA, J. 2018. Předindustriální krajiny Moravy jako kulturní dědictví. In 8. medzinárodné kolokvium, Danišovce, s. 15, Ústav geografie, Prír. fak, UPJŠ, Košice. ISBN 978-80-8152-646-6.
- KOLEJKA, J. 2018. The pre-industrial landscape as a cultural heritage: Horácko a Podhorácko. In: Svobodová Hana. Useful geography: Transfer from Research to Practice. Proceedings of 25th Central European Conference. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita Brno, s. 173-186, 14 s. ISBN 978-80-210-8907-5.
- KOLEJKA, J. 2018. Scénické kulturní krajiny Moravy. In 17. kongres Slovenskej geografickej spoločnosti a 24. zjazd Českej geografickej spoločnosti, Ktižan, F., Šveda, M. (eds.): Geografia na (v)zostupe? s. 108, Univerzita Komenského, Bratislava, ISBN 978-80-223-4576-7.
- ZAPLETALOVÁ, J., KOLEJKA, J., KREJČÍ, T. 2018. The pre-industrial landscape of Moravia – An unknown cultural heritage. In EURORURAL' 18, 6th Moravian Conference on Rural Research, European Countryside and its Perception. Book of Abstracts, s. 49, Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80-7509-567-1.
- KOLEJKA, J. 2017. Předindustriální krajina. Zeměpisné a vlastivědné spisy, Brno: Zeměpisné a vlastivědné sdružení, roč. 16, č. 3, s. 1-4. ISSN 2464-4803.
- KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K. 2017. Předindustriální krajina Slovácka. In: Igor Kyselka, Jan Obšivač. Sborník příspěvků ze semináře "Kulturní detail v krajině - Historické struktury krajiny". 1. vyd. Kroměříž: Národní památkový ústav, s. 50-63, ISBN 978-80-87231-50-0.
- KOLEJKA, J., KIRCHNER, K. 2017. Standardizovaný postup identifikace segmentů předindustriální krajiny platný pro regiony Moravy. In: Herber, Vladimír. Fyzickogeografický sborník 15, Fyzická geografe – krajinná ekologie – udržitelný rozvoj. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 44-50, ISBN 978-80-210-8844-3.
- KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K. 2017. Předindustriální a postindustriální krajina na Moravě: koncepce a realita. In: Černušáková L. Venkovská krajina 2017. 15. ročník mezinárodní mezioborové konference. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Česká společnost pro krajinnou ekologii - Regionální organizace CZ-IALE, Ekologický institut Veronica, s. 57-66, ISBN 978-80-7458-095-6.
- KOLEJKA, J. The pre-industrial landscape as a cultural heritage: Hřebečsko a Zábřežsko. In: Svobodová Hana. Useful geography: Transfer from Research to Practice. Proceedings of 25th Central European Conference. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita Brno, 2018. s. 173-186, 14 s. ISBN 978-80-210-8907-5.
- KOLEJKA, J. Scénické kulturní krajiny Moravy. In 17. kongres Slovenskej geografickej spoločnosti a 24. zjazd Českej geografickej spoločnosti, Ktižan, F., Šveda, M. (eds.): Geografia na (v)zostupe? s. 108, Univerzita Komenského, Bratislava, 2018, ISBN 978-80-223-4576-7.
- ZAPLETALOVÁ, J., KOLEJKA, J., KREJČÍ, T.. The pre-industrial landscape of Moravia – An unknown cultural heritage. In EURORURAL' 18, 6th Moravian Conference on Rural Research, European Countryside and its Perception. Book of Abstracts, s. 49, Mendelova univerzita v Brně. 2018. ISBN 978-80-7509-567-1.
- KOLEJKA, J. Předindustriální krajina. Zeměpisné a vlastivědné spisy, Brno: Zeměpisné a vlastivědné sdružení, 2017, roč. 16, č. 3, s. 1-4. ISSN 2464-4803.
- KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K. Předindustriální krajina Slovácka. In: Igor Kyselka, Jan Obšivač. Sborník příspěvků ze semináře "Kulturní detail v krajině - Historické struktury krajiny". 1. vyd. Kroměříž: Národní památkový ústav, 2017. s. 50-63, ISBN 978-80-87231-50-0.

KOLEJKA, J., KIRCHNER, K. Standardizovaný postup identifikace segmentů předindustriální krajiny platný pro regiony Moravy. In: Herber, Vladimír. Fyzickogeografický sborník 15, Fyzická geografe – krajinná ekologie – udržitelný rozvoj. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2017. s. 44-50, ISBN 978-80-210-8844-3.

KOLEJKA, J., BATELKOVÁ, K. Předindustriální a postindustriální krajina na Moravě: koncepce a realita. In: Černušáková L. Venkovská krajina 2017. 15. ročník mezinárodní mezioborové konference. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Česká společnost pro krajinnou ekologii - Regionální organizace CZ-IALE, Ekologický institut Veronica, 2017, s. 57-66, ISBN 978-80-7458-095-6.

VI. Umístění mapy v databázi na elektronickém nosiči dat

Mapa „Hřebečsko a Zábřežsko. Segmenty předindustriální krajiny“ je umístěna na webových stránkách Ústavu geoniky AV ČR, v. v. i., Ostrava, Pracoviště Brno. Je dostupná na stránce:

http://www.geonika.cz/CZ/CZresearch/CZpredindustrial/CZpreik_mapy.html

Autoři:

Jaromír Kolejka, Eva Nováková
Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.
Studentská 1768, 70800 Ostrava-Poruba
Oddělení environmentální geografie
Drobného 28, 60200 Brno
Jaromir.kolejka@ugn.cas.cz, eva.novakova@ugn.cas.cz,
Rok vydání mapy: 2020

Authors:

Jaromír Kolejka, Eva Nováková
Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.
Studentská 1768, 70800 Ostrava-Poruba
Oddělení environmentální geografie
Drobného 28, 60200 Brno
Jaromir.kolejka@ugn.cas.cz, eva.novakova@ugn.cas.cz,
Publication year of the map: 2020